

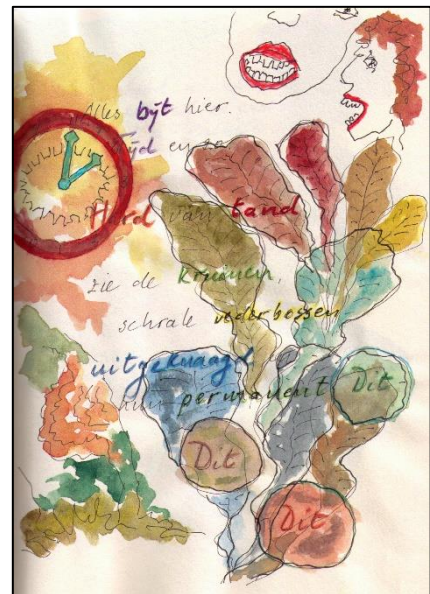
Een nieuwe harmonieleer

(Uit: Nieuwe Harmonieleer, te verschijnen)

Wat betekent muziek als je haar op een persoonlijke manier bekijkt? Iedereen weet het uit eigen ervaring, maar het is lastig onder woorden te brengen. Muziek heeft betekenis, dat is evident, niet alleen in de zin dat zij belangrijk is en waardevol, maar ook in de zin dat zij een bedoeling heeft: componisten en musici willen iets uitdrukken, iets weergeven, in de hoop dat ik als luisteraar het zal begrijpen. En ik als luisteraar transformeer die bedoeling in mijn eigen taal en levensvorm. De betekenis van muziek, in de zin van de bedoeling ervan, is wat ik er - als maker, speler of luisteraar - van begrijp en er zelf van maak. Dat is geen analytisch, verstandelijk gebeuren. Het is een aanvoelen, een vorm van beleving, een integratie in mijn eigen bestaan: ik 'snap' wat ik hoor, wat er gebeurt in de muziek, door wat ik ervan kan volgen als ik haar beleef. Het begrijpen zit in het horen zelf, het beleven.

Veel theorieën over muziek willen het begrijpen analytisch verklaren, met een verklaring uit een ander domein, taalkunde, geschiedenis of wiskunde. Maar het feit dat iemand een theoretische analyse van muziek kan geven, zegt nog niets over de beleving van wat hij hoort. En er zijn, zoals ik boven al aangaf, allerlei vormen van begrijpen die niet analytisch van aard zijn: het begrijpen van gebaren, gezichtsuitdrukkingen, afbeeldingen, een landschap, vriendschap. En ook van muziek, dans, kunst. In al die voorbeelden gaat het om het begrijpen van bedoelingen, intenties die deel uitmaken van onze leefwereld, een menselijke, beleefde wereld. De betekenis ervan kan alleen in menselijke termen worden uitgelegd. Dat wil zeggen, zo'n uitleg moet noodzakelijk bestaan uit dezelfde begrippen, analogieën en verwachtingen als waarmee we denken en spreken over onszelf, uit dezelfde beelden en bedoelingen waarmee we ons leven inrichten. Wie pakweg het Tristanakkoord harmonisch kan analyseren, maar er niet de mysterieuze, zwevende onbepaaldheid van beleeft, begrijpt de muziek van Wagner niet. Want dat is nu juist waar het de muzikaal geschoolde om gaat, wat hij eraan beleeft. In de beleving zit de betekenis, niet in de harmonische analyse. Wie het laatste deel van de Jupitersymfonie als somber en levensmoe omschrijft, heeft het simpelweg bij het verkeerde eind, hoezeer zijn oordeel ook verankerd mag zijn in muzikale theorie. Want een muzikaal ontwikkeld persoon kan die gevoelskleur niet horen in die muziek.

De deskundigen op het gebied van betekenis, de semiotici, gaan ervan uit dat het begrijpen van betekenis een kwestie van decoderen is. Alsof de componist iets in de muziek stopt wat de musici en de luisteraars er weer uit moeten halen. Maar ze zijn het er nooit over eens hoe dat in zijn werk gaat, hoe de relaties tussen tekens een betekenis bepalen. Ze staren zich blind op de analyse van beleving, en besteden geen aandacht aan de beleving

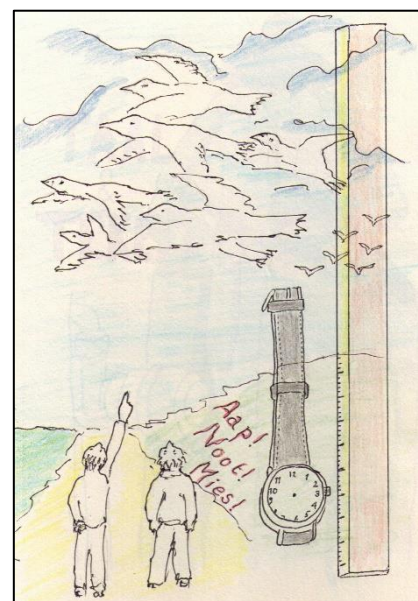
zelf, het luisteren en horen. Toch zit de betekenis van muziek altijd in hoe zij klinkt, in de esthetische ervaring zelf. Als je die ervaring niet hebt, als je aandachtig luistert maar emotioneel niet begrijpt wat je hoort, komt de betekenis eenvoudigweg niet tot stand. Een analyse kan nog zo interessant, ingenieus en vruchtbaar zijn, de vraag waar het steeds om draait is of je een betekenis daadwerkelijk kunt horen.

Ook de theoretici van de musicologie brengen je makkelijk op een dwaalspoor, niet omdat zij slecht redeneren of een foutief beeld geven van muziek, maar omdat ze het verkeerde ding bestuderen: de noten op zichzelf, in plaats van hoe zij klinken in de oren van de luisteraar, en wat zij daar oproepen of teweegbrengen. De academische zoektocht naar structuur en betekenis van muziek loopt stevast uit op iets dat mijlenver verwijderd is van de beleving, een bouwwerk van abstracties, een wiskundige ordening. Maar om muziek te begrijpen is dat helemaal niet nodig. Muziek begrijpen is de gebaren ervan herkennen, de bewegingen en bedoelingen, en die een plaats kunnen geven in de eigen beleving. Wat je hoort met je oren leidt niet naar kennis van het hoofd, maar naar kennis van het hart. Daar oefent muziek haar magische werking uit.

Dat is de reden dat er een andere, nieuwe harmonieleer nodig is, een die om beleving draait. Een leer waarin het persoonlijke, de subjectieve component, niet wordt genegeerd, maar - in tegenstelling tot in de gangbare wetenschap - juist de kern van het onderzoek vormt. Waarin heel andere vragen dan gebruikelijk aan bod komen, zoals: Stel dat je eigen leven het onderwerp van een film zou zijn, wat krijgen we daarin dan voor klanken te horen? Welke muziek is illustratief voor je persoonlijke ontwikkeling? Wat is de kijk op het leven die eruit spreekt, het beeld van wat de moeite waard is dat eruit oprijst? Langs welke ideeën, welke muzikale denk- of gevoelslijnen heb je je leven ingericht? En verder denkend in dezelfde trant: Hoe ziet je muzikale biografie eruit? Welke muziek stelt daarin de wet? Welk verhaal beschouw je als de weergave van je 'ware zelf'? Of bestaat zo'n verhaal niet?

Het zijn indringende persoonlijke vragen, maar ze impliceren ook een algemene, esthetische vraag. Als je ervan uitgaat dat muziek onuitgesproken filosofie is, welke muziek geeft dan 'het diepste wezen van de wereld' en 'de diepste wijsheid' weer? Of anders geformuleerd, als er waarheid bestaat in de kunst – een gewaarwording die kenmerkend is voor geraakt worden - wat houdt die waarheid dan in? Wat zeggen muzikale voorkeuren over leidende ideeën in het leven?

Voor de muziekwetenschap zijn dit ongepaste vragen. Wetenschap moet immers onpersoonlijk zijn. En zijn er wel woorden te vinden om over deze dingen te spreken? In ieder geval niet de objectieve, die voldoen hier niet. Die passen misschien nog als je naar muziek luistert zoals je saaie literatuur leest, die niet veel anders doet dan je een mogelijke wereld voorschotelen, waar je als toeschouwer een kijkje in kunt nemen en de sfeer proeven. Die wereld is interessant, of niet, een verrijking, of niet, maar je blijft er

zelf een buitenstaander bij. Zodra het verder gaat dan dat, zodra je wordt gegrepen door een muzikaal verhaal, omdat het mooi is, spannend of ontroerend, kom je niet uit met objectieve termen. Laat staan als het nog een stap verder gaat dan dat, als je zozeer wordt geraakt dat je je identificeert met muziek. Dan word je een ander mens, de muziek beïnvloedt je kijk op jezelf en de wereld, ze wijzigt je hele perspectief. Je verbindt je eraan, op een indringende manier.

Hoe werkt dat? En wat betekent het voor je? Over zulke vragen gaat het in deze harmonieleer. Zij focussen op taal en betekenis, en de structuur van beleving. Die vormen het thema van onderzoek.